

УДК 159.923

Зарецька Ольга Олександрівна, кандидат філологічних наук, провідний науковий співробітник лабораторії когнітивної психології Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України

e-mail: zaretskaolga@mail.ru

ЦІННІСНІ ПРІОРИТЕТИ В УЯВЛЕННЯХ ЛЮДИНИ ПРО ОСОБИСТІСНЕ ЗРОСТАННЯ

Анотація

Роботу присвячено аналізу ціннісних пріоритетів в уявленнях дорослої людини про особистісне зростання на підставі наративів, отриманих під час письмового (через електронну пошту) опитування дорослих відносно особистісного розвитку і зростання людини. Для того, щоб мати «базу» для проведення аналізу розуміння особистісного зростання опитуваними, було виявлено і упорядковано множини смислів, з яких у сукупності складається поняття «особистісне зростання» у сучасній психології. Результати представлено у вигляді теоретичної схеми, де концепти співвіднесено з відповідними за змістом цитатами з наративів опитуваних. Концепти об'єднані у групи, основні з яких: (1) засвоєння «буттєвих» цінностей; (2) націленість на пошук смислу життя; (3) розвиток самосвідомості; (4) усвідомлення себе як особистості; (5) потреба у самоактуалізації; (6) концентрація на меті; (7) етичні та моральні норми; (8) вищі переживання; (9) спрямованість на творення; (10) соціальна зрілість; (11) певні життєві вміння та рівень інтелектуального розвитку; (12) розвиток певних особистісних рис і вольових якостей. Отримані результати аналізу закладають базу для використання у подальших дослідженнях теоретичного і прикладного характеру.

Ключові слова: *ціннісні пріоритети, уявлення, особистісний розвиток, особистісне зростання, дорослі, опитування, наративи.*

Зарецкая Ольга Александровна, кандидат филологических наук, ведущий научный сотрудник лаборатории когнитивной психологии Института психологии имени Г.С. Костюка НАПН Украины

ЦЕННОСТНЫЕ ПРИОРИТЕТЫ В ПРЕДСТАВЛЕНИЯХ ЧЕЛОВЕКА О ЛИЧНОСТНОМ РОСТЕ

Аннотация

Работа посвящена анализу ценностных приоритетов в представлениях взрослого человека о личностном росте на основании нарративов, полученных во время письменного (по электронной почте) опроса взрослых относительно личностного развития и роста человека. Для того, чтобы иметь «базу» для проведения анализа понимания личностного роста опрашиваемыми, было выявлено и упорядочено множество смыслов, из которых в совокупности складывается понятие «личностный рост» в современной психологии. Результаты представлены в виде теоретической схемы, где концепты соотнесены с соответствующими по смыслу цитатами из нарративов опрашиваемых. Концепты объединены в группы, основные из которых: (1) усвоение «бытийных» ценностей; (2) нацеленность на поиск смысла жизни; (3) развитие самосознания; (4) осознание себя как личности; (5) потребность в самоактуализации; (6) концентрация на цели; (7) этические и моральные нормы; (8) высшие переживания; (9) нацеленность на созидание; (10) социальная зрелость; (11) определенные жизненные умения и уровень интеллектуального развития; (12) развитие определенных личностных черт и волевых качеств. Результаты, полученные при анализе, закладывают базу для использования в дальнейших исследованиях теоретического и прикладного характера.

Ключевые слова: *ценностные приоритеты, представления, личностное развитие, личностный рост, взрослые, опрос, нарративы.*

O. O. Zaretska, Ph.D of Philological Sciences, Senior Reseacher of department of cognitive

VALUE PRIORITIES IN HUMAN PERCEPTIONS ABOUT PERSONALITY GROWTH

Summary

This paper analyzes the value priorities in human perceptions about personality growth based on narratives obtained during e-mail survey of adults concerning personal growth and development. In order to have a "framework" for analyzing the understanding of personality growth by the respondents a set of meanings which together develop the concept of "personal growth" in modern psychology was identified and structured. Results are presented in the theoretical scheme where concepts are related to the meaning of the relevant quotations from the narratives of the respondents. The concepts are arranged in groups, the main of which are: (1) the assimilation of "existential" values; (2) focus on the search for the meaning of life; (3) development of self-consciousness; (4) awareness of themselves as individuals; (5) the need for self-actualization; (6) focus on goals; (7) ethical and moral standards; (8) the higher emotions; (9) focus on creation; (10) social maturity; (11) certain life skills and level of intellectual development; (12) the development of certain personality traits and volitional qualities. The results obtained in the analysis, lay the foundation for further theoretical and applied research.

Keywords: *value priorities, perceptions, personal development, personal growth, adult, survey, narratives.*

Постановка проблеми. Поняття «розвиток особистості» - одне з визначальних у психології, на нього підсвідомо зорієнтовано багато досліджень.

Розвиток особистості безумовно пов'язаний з тим, що Л.С.Виготський називав «вершинним» у людині. Ним визначаються і на ньому базуються проблеми життя людини серед людей, моральної поведінки, виховання дітей, пошуку смислу життя, духовного розвитку і багато інших. Тези про те, що зростання і зміна, природна креативність, автентичність, унікальність, неповторність, невичерпний, закладений від природи потенціал особистісного зростання є найбільш значимими особистісними особливостями, а розвиток є базисним модусом існування особистості, обґрунтовуються у концепції вершинної психології (Фромм, Оллпорт, Роджерс, Маслоу, Мей, Келлі, Франкл, А.Роше та інші), але так само вони є базовими у більшості психологічних теорій. Особистісне зростання і розвиток ґрунтуються на засвоєнні особистістю нових цінностей, зміні ціннісної структури особистості. Це стосується різних вікових категорій, оскільки особистісне зростання і розвиток не обмежені віковими рамками.

В ході проведеного нами раніше емпіричного дослідження життєвих контекстів особистісного зростання ([1] - [6]) було опитано дорослих різного віку відносно їх уявлень про особистісне зростання. Ставлення дорослої людини до свого індивідуального особистісного зростання, наскільки нам відомо, ніколи не було предметом спеціального дослідження. Цим визначалася як *актуальність* дослідження в цілому, так і новизна окремих аспектів досліджуваної проблеми. Одним з таких значущих з нашої точки зору аспектів є аналіз ціннісних пріоритетів в уявленнях людини про особистісне зростання (що і стало *метою* дослідження) – тією мірою, якою це можливо на базі проведеного дослідження, враховуючи, що спеціального питання відносно цього не було.

Методика дослідження. При проведенні опитування акцент було зроблено на з'ясуванні уявлень дорослих про можливість і сутність змін особистості протягом життя людини; про те, як вони розуміють особистісне зростання і які життєві обставини цьому сприяють. Опитування проводилося переважно у

письмовій формі (через інтернет-листування) на групі дорослих людей «інтелігентних» професій. Відповіді надіслали близько 100 дорослих, трошки більше половини з них – жінки. За віком опитувані розподілилися так: 53% складають дорослі від 50 до 65 років, 15% - до 35 років, 15% - 35-50 років і 17% люди старші 65 років.

Обставини набуття особистісного досвіду, що стали рушійною силою для особистісного зростання, виявлялися самим суб'єктом під час ініційованої інтерв'юером рефлексії, наративізувалися і в такому вигляді ставали об'єктом аналізу дослідником. Основним методичним засобом було поступове нарощування і відтворення «розірваного» наративу опитуваних за матеріалами неодноразових усних та письмових (через електронну пошту) бесід з кожним опитуваним [3].

Різні аспекти проведеного дослідження знайшли відображення у ряді наших публікацій. Проте виникла потреба заглибитися у аналіз уявлень про вічні цінності у наративах особистісного зростання, породжених опитуваними. Нам здалося доцільним виявити і упорядкувати множину смислів, з яких у сукупності складається поняття «особистісне зростання» у сучасній психології – як «базу» для проведення аналізу розуміння особистісного зростання опитуваними. Далі наведено теоретичну схему, що перелічує і підсумовує смислове наповнення поняття «особистісне зростання» у науковому дискурсі (посилання не наводяться, оскільки схема ґрунтується і структурована на широковідомих класичних психологічних дослідженнях). Оскільки поняття, з яких складається схема, були орієнтирами при аналізі отриманих при опитуванні наративів, ми ілюструємо формулювання найбільш яскравими цитатами з наративів (подаються у дужках і лапках без перекладу і редагування).

Смислове наповнення понять «особистісний розвиток» і «особистісне зростання» у науковому дискурсі.

1. *Цінності*, які сповідує людська особистість, - їх наявність, пріоритет певних цінностей, *засвоєння «буттєвих»* («граничних», автентичних) цінностей. За А.Маслоу, пошук так званих «буттєвих» (від «буття»), «граничних» цінностей, – істини, справедливості, добра, досконалості, простоти, смислу існування, тощо, - які є справжніми, автентичними і не можуть бути зведеними до чогось більш високого, - допомагає людині актуалізувати себе і тим самим сприяє його особистісному розвитку. Причому суттєво, що буттєві цінності не просто засвоюються і сповідаються – людина присвячує своє життя їх пошуку, бачить в цьому своє покликання, працю і радість одночасно; їх значущість для індивіда така, що якщо вони засвоєні людиною і стали її сутністю, вона все своє життя міряє за цією шкалою. Г.В.Оллпорт розділяє цінності на цінності зростання і цінності здорового регресу, наголошуючи на діалектичному зв'язку цих двох наборів цінностей. Зріла, здорова, сильна людина більше схиляється до вищих цінностей, в той час як у нормального середнього індивіда більшу частину часу домінують нижчі потреби і цінності, гальмуючи особистісне зростання (наведемо приклади з відповідей різних опитуваних: *«Постоянная переоценка принципов, расстановка приоритетов»*; *«Не насильственное ("так надо", "долг") и не спонтанное (порыв души) стремление быть милосердным.»*; *«Чем больше проходит времени, тем больше ценим доброту, проснувшиеся души для любви, понимания, терпения, благодарности всему существу. Солнцу за свет, тепло, которое оно дарит каждый день. Небу, звездам ... Всему, что нас окружает. Богу за то, как трепетно и с какой любовью он растит каждую душу»*).

2. Націленість на пошук *смислу життя*: виникнення самого такого питання, усвідомлення цілей життя, напрямку розвитку; орієнтація на духовні дороговкази і моральні, естетичні потреби людини - віра, краса, добро, любов, свобода, істина, самопізнання, здоров'я, сім'я, честь, пізнання, тощо; наявність мотивів зростання. За Ніцше, *«той, хто має навіщо жити, винесе будь-яке як»*. Але не можна розуміти

цінності в термінах простого самовиразу людини; смисл є не просто вихід за межі власного існування, а швидше дещо, що протистоїть існуванню. В.Франкл вважає, що ми не обираємо смисл нашого існування, а скоріше виявляємо його. Для цього є три шляхи: (1) звершення діла, справи (подвигу); (2) переживання цінностей; (3) шлях страждання. А.Маслоу стверджує, що саме буттєві цінності є смислом життя для більшості людей, хоча багато хто навіть не усвідомлює цього – не усвідомлює своїх метапотреб (термін А.Маслоу) займатися чимось таким, чому вони могли б себе присвятити, що вони могли б обожнювати, любити, чому б вклонялися. Метапотреби формують у людини мотив зростання і віддалені цілі, пов'язані з намаганням актуалізувати свій власний людський потенціал. Незадоволення метапотреб, що його людина часто не помічає і не усвідомлює, подавляє особистісне зростання.

Можливо, можна було б стверджувати, що з постановки перед собою питання про смисл життя і починається особистісний розвиток людини. Проте, сам вихід на питання такого рівня вже є ознакою досягнення особистістю у її індивідуальному розвитку відповідного рівня (з наративів: *«Видимо, это связано с поиском смысла жизни, своей жизненной цели»*; *«Что меняется в личности? Да конечно моральные критерии! ... чем больше человек стремится познать (не просто получить спец. знания!), тем четче в его внутреннем храме проявляются морально-этические ценности! Неуклонно быстро любая ситуация раскладывается на молекулы ощущения себя в добре и зле (эти критерии берутся не обязательно из окружающего социума), на ощущения своего личностного бытия в мироздании. И при этом всегда остается место сомнениям ... если личность стремится к самоусовершенствованию ... Чаще всего, из вороха мыслей и лохмотьев всего пережитого в жизни, формируются чистые, оговоренные кристаллы... первых азбучных истин библейских заповедей... знаний, которые нам с детства преподносили на блюде, но видимо, личность должна пройти (или не*

пройти) определенный путь для того, чтобы удостовериться в истинности предложенных нам чистых знаний. Для такого изменения совсем не обязательно быть верующим человеком, можно им не быть, но иметь соответствующую планку своего сознания»).

3. Розвиток *самосвідомості* через: самосприйняття, формування образу «Я»; усвідомлення наявності особистісних новоутворень; зміну стосунків людини зі своїм минулим досвідом; освоєння аутонарації як дієвої технології самоусвідомлення особистості та зміна своєї біографії за рахунок її переосмислення. З появою і розвитком самосвідомості, за Л.С.Виготським, стає можливим оволодіння особистістю процесом розвитку власної особистості, активне і цілеспрямоване її самовиховання. вклад минулого досвіду у особистість стає керованим самою особистістю, стає її функцією. За образним виразом О.М.Леонтьєва, дуже співзвучним сучасним постмодерністським та конструктивістським настроям, людина скидає з себе вантаж своєї біографії. (З наративів: *«У каждого человека в жизни есть вехи, какие-то события, которые запоминаются ярче остальных. В течение всей жизни под влиянием каких-то ассоциаций мы вспоминаем об этих событиях ... любое новое воспоминание дает совершенно иную оценку нашего поведения в том далеком событии. Никто и никогда не обошелся без внутренней коррективы, которая "пересмотрела" наши действия. Но почему это происходит, ведь в тех событиях были именно мы, не кто-то другой ... Да потому, что мы уже совершенно другие»*).

8. Усвідомлення себе як особистості: розвиток відчуття своєї ідентичності, усвідомлення своєї особистісної особливості, відчуття власної особистісної значущості і людської гідності (З наративів: *«Понять: кто я. Что я могу. Кому и зачем я могу. Что такое столбы веры? И вера, кстати, тоже... Что такое столбы личности (дружба, любовь, сила, время...) »; «Усвідомлення своєї*

особливості, свого особливого обдарування і того, що ця видатна якість особистості не використовується, не працює. Підсвідоме очікування можливості дати розкритися сповна цій якості особистості, дати їй розквітнути. Коли вийшло реалізувати цю здібність, купаюся у хвилях успіху, перемагаю, завойовую, отримуючи задоволення, відчуваючи власну виключність»). «Авторство» особистості: суб'єктність; готовність бути суб'єктом будь-яких обставин, редактором свого життя, аналітиком свого життя. Так реалізується власна повага до особистості, її глибинне «піднесення». Сюди ж можна віднести психологічну незалежність і самодостатність: нонконформізм; самостійність, відхід від переважної чи значущої керованості «не своїми» програмами поведінки («особистісним міфом», «сценарною матрицею», «базовими концепціями», «ірраціональними переконаннями», «патогенними переконаннями», «поведінковими патернами», «фіксованими ідеями»); здатність до самокерованості і самопроектування. Сміливість бути чесним перед собою: врахування голосу свого «Я»; імпульсивне дослухання до голосу свого «Я». Адекватна самооцінка власної особистості (занизька, так само як і нарцисизм, не сприяють розвитку особистості): відмова від ілюзій, від помилкових уявлень про себе; розуміння того, для чого ти непридатний, що не є твоєю потенціальністю.

5. Потреба у самоактуалізації: спрямованість на самоактуалізацію – свідомий вибір особистістю можливості зростання, усвідомлення власного актуалізуючого потенціалу, актуалізуючий спосіб життя, активна актуалізація своїх можливостей і реалізація своїх потенційних здібностей, розуміння своїх потенціальностей (з наративів: «Поставленні задачі заставляють діяти, а значить розвиватися»). Налаштованість особистості на свідоме самовдосконалення, активна позиція особистості щодо себе. При такому настрої особистості навчання перетворюється в свідому роботу над собою, своїм внутрішнім потенціалом; особистість стає здатною до свідомого самопроектування (цитати: «Гармонізація

себя в жизни», «Это всякая позитивная работа над собой, развитие интеллекта, творческого желания помогать окружающим»). Розсування меж, розширення можливостей, підключення принципово нових шляхів розвитку. Наявність суперзадачі, супермети у людини. Усвідомлене прагнення самореалізації («Человек должен реализовать себя. Если он не реализован – он начинает болеть или еще что-нибудь...»; «Рефлексия способствует сознательному определению целей и задач, требующих «прыгнуть выше головы»»).

6. Концентрація особистості на меті, якої вона варта: розвиток процесу цілеутворення, зміна ієрархії цілей; розвиток дій суб'єкта, що визначаються не наявним, а сутнім. (З наративів: «Расправить крылья – и лететь! В любую погоду, с любым настроением, главное – чтобы не потерять цель!»; «Личность это совокупность целей ..., процессов их достижения ..., ресурсов. <Личностный рост - это> ...повышение процента достижения наиболее важных целей, обогащение набора целей в сторону более универсальных и совокупности процессов в сторону более эффективных»). Усвідомлення життєвого шляху: осмислення мотивів життєдіяльності; постановка і реалізація високих життєвих цілей; осмислення життєвих перспектив. («Меняется самосознание себя в мире, в социуме»). Знаходження своєї життєвої справи, у якій особистість значуща («Биография интересов и их осуществление на практике, в течение жизни»).

7. Етичні та моральні норми, в які вірить та яких намагається дотримуватися людина – в тому числі у прийнятті рішень, у відношенні до добра і зла, у стосунках з іншими людьми, у процесах, де задіяні гроші, розваги, тощо («Личностный рост может быть охарактеризован как увеличение значимости и полезности человека для окружающих»).

8. Вищі переживання – короточасні миті екстазу при зіткненні з чимось абсолютно прекрасним, тонкі переживання, «високі вібрації». 6. Самотрансценденція, індивідуація, ритуалізація (за Юнгом) - зближення

свідомості і несвідомого, усвідомлення раніше не усвідомлених потреб, прагнень, почуттів, що дозволяє людині більш тонко сприймати світ і виражати себе; прояв самості.

9. Спрямованість на творення (рос.: созидание), підключення творчості у ставленні до своїх особистісних проблем. (*«Породил новое, дал жизнь новому, увидел новый смысл и – открываются небеса! Ощущение такое. Ощущение новой личности в себе, своего собственного расширения»*); *«Среди жизненных обстоятельств, которые способствуют личностному развитию, я бы, пожалуй, выделила такие, в которых человек обязательно должен проявляться творчески, что-то создавать, и не важно на уровне идеи или трудом воплощая в жизнь пусть даже чужую идею»*). Важливо, щоб це було саме творче настановлення, а не (за влучним формулюванням С.Д.Максименко) «квазітворча активність в ніби-мистецтві» [7];

10. Соціальна зрілість, готовність прийняти на себе відповідальність за себе і інших (*«полезность для докілья»*).

11. Певні життєві вміння, що супроводжують розвиток особистості (визначення цілей, стратегічних напрямків, пошук нових схем вирішення проблем, навички та вміння спілкування, вміння і готовність до розв'язання конфліктів, тощо); рівень інтелектуального розвитку;

12. Розвиток певних особистісних рис, що цінуються у людській спільноті і визначають статус людини у соціумі: чесність (відвертість, щирість, автентичність); доброта, милосердя; усвідомленість (реактивність, жвавість, інтерес); свобода (спонтанність, відкритість) (цитата з наративів: *«В моем представлении (в идеальном мире) личностный рост– это устремление к личной свободе ... В реальном мире - это сделки, когда ты попадаешь в рабство в одном ради свободы в чем-то другом»*); довіра (віра); емпатія; здатність до поваги; здатність до розуміння; непатерналізм; лідерські якості; незалежність (в тому

числі внутрішня незалежність від обставин, оточення, влади, соціуму, статусу, стану здоров'я, тощо); твердість позиції; альтруїзм; несхильність до міфологізованості; готовність до ризику; самостійність; уміння «тримати удар» життєвих обставин, стійкість; незламність, непохитність у своїй націленості «мати задачу в голові» за любых обставин (не упертість!); володіння собою, стримування власних імпульсів; комунікативність; критичність (в тому числі і до себе); здатність виражати почуття; здатність направляти і вести за собою; турботливість; допитливість, цікавість до всього нового. *Вольові якості*, усвідомлена протидія обставинам.

Висновки. У проведеному емпіричному дослідженні ми спиралися на вироблену теоретичну схему для порівняння її концептуального змісту з тим, як розуміють особистісне зростання й особистісний розвиток дорослі опитувані. Наведені вище результати аналізу смислового наповнення понять «особистісний розвиток» і «особистісне зростання», безумовно, не вичерпують змісту цих понять у психологічному дискурсі, проте вони закладають базу для порівняння у подальших дослідженнях. Виділені під час аналізу психологічних теорій «сенси», з яких складаються сукупні поняття «особистісний розвиток» і «особистісне зростання», мають виконати роль тих орієнтирів, які структуруватимуть координатну сітку для подальшого порівняльного аналізу як теоретичного наповнення відповідних понять, так і індивідуальних смислів, «втягнутих» за допомогою певних методик обробки наративів з матеріалів подальших опитувань. Аналіз кореляції смислового наповнення індивідуальних дискурсів із загальнонауковим може бути надзвичайно корисним в освітньому процесі для діагностики всіх учасників процесу, не тільки учнів. Це дозволить конкретизувати особистісні «лакуни» і зробити психологічний супровід більш ефективним.

Список використаних джерел

1. Зарецкая О.А. Интернет-общение на «высокие темы»: анализ и перспективы исследования / О.А.Зарецкая // Мова і культура. (Науковий журнал). – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – Вип. 15. – Т. VIII (162). – С. 11-17. Інтернет-ресурс: <http://www.burago.com.ua/wp-content/uploads/2013/10/162.pdf>
2. Зарецкая О.А. Осмысление человеком своего личностного роста (по материалам эмпирического исследования) / О.А.Зарецкая // Личность и ее жизненный мир : материалы Всероссийской научно-практической конференции с международным участием, посвященной 20-летию факультета психологии ОмГУ им. Ф.М. Достоевского (Омск, 3-4 октября 2013 г.) / под ред. Л.И. Дементий. – Омск : Изд-во Ом. Гос. Ун-та, 2013. - С. 65-71.
3. Зарецька О.О. Деякі методологічні зауваження щодо «розірваного нарративу» у психогерменевтичних дослідженнях / О.О. Зарецька // Мова і культура (науковий журнал). – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2009. – Вип. 12. – Т. 10 (135). – С. 57-64.
4. Зарецька О.О. Життєві контексти особистісного зростання: аналіз внутрішніх та зовнішніх чинників / О.О.Зарецька // Технології розвитку інтелекту. – Київ, 2013 – Том 1. – № 4. – 2013. – Режим доступу: http://psytir.org.ua/upload/journals/4/authors/2013/Zaretska_Olga_Oleksandrivna_Zhyttyevi_konteksty_osobystisnogo_zrostannya_analiz_zovnishnih_i_vnutrishnih_chynnykiv.doc
5. Зарецька О.О. Життєві обставини і особистісний розвиток: підхід з позицій психологічної герменевтики / О.О. Зарецька // Наук. студ. із соц. та політ. психол.: зб. статей / НАПН України, Ін-т соц. та політ. психології; ред. рада: М.М. Слюсаревський (голова), В.Г. Кремень, С.Д. Максименко та ін. – К.: Міленіум, 2011. – Вип. 25 (28). – С. 31–38.
6. Зарецька О.О. Наративні практики особистісного зростання дорослих /

О.О.Зарецька // Розуміння та інтерпретація життєвого досвіду як чинник розвитку особистості: монографія / за ред. Н.В.Чепелевої. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. - С. 244-251.

7. Максименко С.Д. Генетико-моделюючий метод і психологія особистості / С.Д.Максименко // Матеріали II Всеукраїнського психологічного конгресу, присвяченого 110 річниці від дня народження Г.С.Костюка (19-20 квітня 2010 року). – Т. 1. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. – С. 16-24.

References transliterated

1. Zareckaja O.A. Internet-obshhenie na «vysokie temu»: analiz i perspektivy issledovaniya / O.A.Zareckaja // Mova i kul'tura. (Naukovij zhurnal). – K.: Vidavnychij dim Dmitra Buraho, 2012. – Vip. 15. – T. VIII (162). – S. 11-17. Internet-resurs: <http://www.burago.com.ua/wp-content/uploads/2013/10/162.pdf>

2. Zareckaja O.A. Osmyslenie chelovekom svoego lichnostnogo rosta (po materialam jempiricheskogo issledovaniya) / O.A.Zareckaja // Lichnost' i ee zhiznennyj mir : materialy Vserossijskoj nauchno-prakticheskoy konferencii s mezhdunarodnym uchastiem, posvjashhennoj 20-letiju fakul'teta psihologii OmGU im. F.M. Dostoevskogo (Omsk, 3-4 oktjabrja 2013 g.) / pod red. L.I. Dementij. – Omsk : Izd-vo Om. Gos. Un-ta, 2013. - S. 65-71.

3. Zarets'ka O.O. Deyaki metodolohichni zauvazhennya shchodo «rozirvanoho naratyvu» u psykhohermenevtychnykh doslidzhennyakh / O.O. Zarets'ka // Mova i kul'tura (naukovyy zhurnal). – K.: Vydavnychy Dim Dmytra Buraho, 2009. – Vyp. 12. – T. 10 (135). – S. 57-64.

4. Zarets'ka O.O. Zhyttyevi konteksty osobystisnoho zrostannya: analiz vnutrishnikh ta zovnishnikh chynnykiv / O.O.Zarets'ka // Tekhnolohiyi rozvytku intelektu. – Kyiv, 2013 – Tom 1. – # 4. – 2013. – Rezhym dostupu: http://psytir.org.ua/upload/journals/4/authors/2013/Zaretska_Olga_Oleksandrivna_Zhytt

yevi_konteksty_osobystisnogo_zrostannya_analiz_zovnishnih_i_vnutrishnih_chynnykiv.doc

5. Zarets'ka O.O. Zhyttyevi obstavyny i osobystisnyy rozvytok: pidkhid z pozytsiy psykholohichnoyi hermenevtyky / O.O. Zarets'ka // Nauk. stud. iz sots. ta polit. psykhol.: zb. statey / NAPN Ukrayiny, In-t sots. ta polit. psykholohiyi; red. rada: M.M. Slyusarevs'kyy (holova), V.H. Kremen', S.D. Maksymenko ta in. – K.: Milenium, 2011. – Vyp. 25 (28). – S. 31–38.

6. Zarets'ka O.O. Naratyvni praktyky osobystisnoho zrostannya doroslykh / O.O.Zarets'ka // Rozuminnya ta interpretatsiya zhytlyevoho dosvidu yak chynnyk rozvytku osobystosti: monohrafiya / za red. N.V.Chepelyevoyi. – Kirovohrad: Imeks-LTD, 2013. - S. 244-251.

7. Maksymenko S.D. Henetyko-modelyuyuchy metod i psykholohiya osobystosti / S.D.Maksymenko // Materialy II Vseukrayins'koho psykholohichnoho konhresu, prysvyachenoho 110 richnytsi vid dnya narodzhennya H.S.Kostyuka (19-20 kvitnya 2010 roku). – T. 1. – K.: DP «Informatsiyno-analitychne ahent·stvo», 2010. – S. 16-24.